Prof. zw. dr hab. Hanna Komorowska
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny

Recenzja pracy doktorskiej mgr Agnieszki Habrat
Foreign language self-esteem at various educational levels

Dysertacja doktorska mgr Agnieszki Habrat ***Foreign language self-esteem at various educational levels*** dotyczy zagadnienia istotnego zarówno z punktu widzenia teorii uczenia się języka obcego, jak i praktyki nauczania, poświęcona jest bowiem roli samooceny, a zatem jednej z podstawowych zmiennych wpływających na sukces edukacyjny w ogóle, a sukces w nauce języka obcego w szczególności.

Rola samooceny nie jest badana często, a badania, które odnoszą się do tego czynnika, są zazwyczaj ukierunkowane na globalne osiągnięcia szkolne, rzadziej zaś na konkretną dziedzinę, jaką jest nauka języka obcego. Co więcej, badania takie obejmują najczęściej tylko jedną, określoną grupę wiekową lub jeden poziom biegłości językowej. Podjęcie tej kwestii poprzez różne grupy biegłości stanowi istotną innowację, która nie tylko w pełni uzasadnia zajęcie się tą kwestia w dysertacji doktorskiej, ale też zapowiada wartościowe i interesujące badania.

Praca obejmuje 241 stron tekstu, a składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, obszernej bibliografii, dwóch aneksów streszczenia angielskiego i polskiego.

Wstęp prezentuje cel pracy, uzasadnia potrzebę podjęcia badań nad przedstawionym problemem oraz prezentuje jej zawartość, a rozdziały I i II stanowią część teoretyczną dysertacji.

Rozdział I poświęcony został różnorodnym ujęciom samooceny w literaturze psychologicznej i pedagogicznej. Zadanie, jakie postawiła sobie Autorka, analizując owe ujęcia okazało się niezwykle ambitne, gdyż w zarówno w psychologii, jak i pedagogice oraz w dydaktykach szczegółowych panuje nie tylko niezgodność, ale wręcz chaos

terminologiczny. Poszczególne terminy pokrywają się lub zazębiają, a przedstawiciele wymienionych dyscyplin tworzą dziesiątki klasyfikacji, które niekiedy różnią się nazewnictwem, niekiedy sposobem segmentowania zjawisk, a niekiedy obydwoma tymi czynnikami. Z dużą dozą zrozumienia przyjmowałam próby rozwikłania tych kwestii przez Doktorantkę, a wręcz z podziwem jej nieustającą dbałość o pokazywanie podobieństw i różnic pomiędzy stanowiskami i bardzo poważne traktowanie nawet najbardziej ewidentnych przykładów mizerii terminologicznej uznanych dyscyplin humanistycznych. W tym samym rozdziale starannie i kompetentnie omówiła ona związki samooceny z wieloma różnorodnymi czynnikami biologicznymi, psychologicznymi, społecznymi i kulturowymi.

Rozdział II poświęciła Autorka prezentacji i analizie różnorodnych badań empirycznych dotyczących roli samooceny. Przede wszystkim dokonała starannego przeglądu metod i oszacowała ich przydatność w badaniach nad tym zagadnieniem. Dotarła też do licznych projektów badawczych, które w tym rozdziale szczegółowo omawia i analizuje, czyniąc to pod kątem planowana własnego projektu badawczego, jaki stanowi przedmiot części empirycznej dysertacji.

Rozdziały III, IV i V to raport z badań empirycznych przeprowadzonych na obszernej próbie 381 osób uczących się języka obcego i realizowanych na trzech poziomach edukacyjnych, a mianowicie w gimnazjum, w szkole średniej oraz w szkole wyższej w podpróbach liczących kolejno 126, 126 i 129 osób. Takie ujęcie pozwala nie tylko pokazać poziom i rolę samooceny na poszczególnych etapach nauki, ale też porównać uzyskane dane, budując dynamiczny obraz rozwoju sytuacji w tej istotnej dla dydaktyki kwestii. Co więcej, Autorka wyróżnia kolejne podpróby, umożliwiające zbadanie czynników takich jak między innymi płeć, poziom biegłości czy długość ekspozycji na język. Rozdział III zawiera obszerne uzasadnienie podjęcia badań, ukazuje cel badań i szczegółowo prezentuje pytania badawcze, omawia próbę badawczą i schemat badań, szczegółowo przedstawia procedury i liczne narzędzia badawcze. Autorka przedstawia w nim wyniki swych badań w ujęciu ilościowym, jak też ich analizę jakościową oraz wprowadza uwagi na temat ograniczeń swego projektu. Rozdział IV zawiera omówienie uzyskanych danych pod kątem interesujących zależności i predyktorów. Rozdział V stanowią wnioski.

Co do formy pracy - uważam, że Autorka wykazała się tu znaczną dbałością, praca jest napisana dobrym językiem i dość starannie zredagowana - znajduję w niej bardzo niewielką

liczbę usterek edytorskich, pewne załamanie korekty następuje jedynie na stronach 157-158. Warto tylko skorygować niektóre niejasne fragmenty, jak na przykład bardzo mało klarowne opisy badań Vohs i Heatherton ze strony 82 oraz Yeung i Wong ze strony 96, gdzie bez własnej znajomości rzeczy trudno byłoby zorientować się o co w istocie chodzi. Niejasności, będące skutkiem stylistyki, zdarzają się także niekiedy w innych miejscach – na przykład w zakończeniu strony 97.

Co do struktury pracy - mam następujące uwagi. Pierwsze dwa rozdziały pracy, stanowiące część teoretyczną, mają zrównoważoną długość (po około 50 stron). Trzy rozdziały części empirycznej, a więc rozdziały III, IV i V już nie, rozdział III ma nadal około 50 stron, natomiast dwa pozostałe ulegają skróceniu (rozdział IV – 30 stron, rozdział V – 15 stron). Uważam, że bardziej przyjazne dla czytelnika byłoby połącznie części wynikowej rozdziału IV z rozdziałem V, a pozostawienie wniosków jako zamknięcia pracy. Niezbędne jest też przeformułowanie niektórych tytułów, o czym będzie mowa w zastrzeżeniach do części teoretycznej. Uważam ponadto, że znaczna część rozważań i badań przytaczanych w części interpretacyjnej, czyli w rozdziale IV, znalazłaby korzystniejszą lokalizację w rozdziale II.

Co do treści części teoretycznej, podkreślam, że Autorka wykazuje się:

- umiejętnością wyboru nie tylko interesującego i ważnego tematu, ale także innowacyjnym podejściem do zagadnienia,
- bardzo dobrą znajomością licznych prac psychologicznych, pedagogicznych i glottodydaktycznych zajmujących się problematyką samooceny,
- umiejętnością szczegółowej analizy niespójnych i często wzajemnie sprzecznych definicji i typologii samooceny,
- dotarcia do ogromnej liczby prac badawczych dotyczących zagadnienia roli samooceny i stosowanych w tych badaniach narzędzi,
- krytycznym podejściem do omawianych zagadnień i metod badawczych.

Przy tak wielu i tak mocnych - choć w skrócie wyrażonych - wyrazach uznania, chciałabym sformułować trzy zastrzeżenia, jakie mam w odniesieniu do tej części pracy, a dotyczą one pewnych niejasności i nielicznych braków w doborze treści.

Po pierwsze, niejasność powodują niektóry tytuły i śródtytuły o podobnym lub wręcz identycznym brzmieniu, np. podrozdziały 1.7., 1.8. i 1.9. w rozdziale I i podrozdziały 2.3.,2.4. i 2.5. w rozdziale II. Niejasne są też niekiedy kryteria podziału rozdziałów na podrozdziały, gdyż na przykład podrozdziały 1.3.2. i 1.3.3. w rozdziale I zostały zatytułowane – pierwszy „The typology of self-esteem", a drugi „Other typologies of self-esteem".

Po drugie, choć rozumiem, że istnieje chaos pojęciowy w terminologii psychologicznej, co podkreślałam już na wstępie niniejszej recenzji, to jednak bywa, iż - jakkolwiek doceniam, że Autorka stara się pokazać wzajemne relacje na przykład w kwestii „contingent self-esteem" i „fragile self-esteem" na stronach 27 i 29 - brak mi w tekście pełniejszej analizy podobieństw i różnic między pojęciami i terminami. Warto byłoby uniknąć zbędnych powtórzeń, a zamiast nich klarowniej pokazać związki.

Po trzecie, spodziewałabym się w tej części pracy pełniejszego omówienia kontekstu społecznego i edukacyjnego, który ma ogromne znaczenie dla podjętych badań i uzyskanych w nich rezultatów.

Nie mam natomiast zastrzeżeń do doboru i kompletności tych treści, które zostały omówione w części teoretycznej, gdyż są one w pełni wystarczające i kompetentnie zaprezentowane.

Co do części empirycznej pracy – chciałabym podkreślić, iż Autorka wykazuje się tu wielkimi walorami:

- umiejętnością klarownego określenia celów,
- umiejętnością precyzyjnego sformułowania pytań badawczych,
- umiejętnością starannego doboru i segmentacji próby,
- bardzo dobrą znajomością metod i technik badawczych,
- umiejętnością właściwego doboru narzędzi badawczych,
- umiejętnością prowadzenia analizy ilościowej i jakościowej,
- umiejętnością interpretacji wyników i formułowania wniosków, a także
- krytycznym podejściem do własnej pracy badawczej.

Badanie – jak widać - uważam za bardzo dobrze przeprowadzone oraz jasno i precyzyjnie zaprezentowane. Nieliczne są więc moje zastrzeżenia, a odnoszą się one do precyzji udzielanych informacji i sposobu interpretacji, a nie do zastosowanego schematu badawczego.

Przede wszystkim, brak mi w opisie próby informacji dotyczących publicznego lub niepublicznego charakteru placówek edukacyjnych, w których uczą się osoby badane. Kwestia ta ma związek ze stopą życiową rodziny, a ta z dostępem do kultury i aspiracjami edukacyjnymi. W licznych projektach badawczych zbyt łatwo kumuluje się kwestię socjoekonomiczną z poziomem biegłości i ekspozycją na język, a o jej znaczeniu świadczy indeks HOMEPOS kontrolowany w ogromnych międzynarodowych badaniach SurveyLang czy choćby w prowadzonych w Polsce przez IBE badaniach BUNJO. Brak mi też w interpretacji danych obszerniejszych i bardziej pogłębionych uwag dotyczących rosnącej selektywności próby w miarę przechodzenia od obligatoryjnych do nieobligatoryjnych szczebli kształcenia (ISCED 2 do ISCED 3) i dalej od szkolnictwa średniego do wyższego licencjackiego (do ISCED 6), a dalej wpływu owej „lejkowatej" struktury próby na uzyskane rezultaty. Wreszcie brak informacji czy narzędzia były prezentowane uczącym się w języku angielskim, jak wynikałoby z ich formy zamieszczonej w aneksach i czy ten fakt mógł mieć wpływ na odpowiedzi słabszych językowo uczniów.

W odniesieniu do sposobu interpretowania danych zwróciłabym uwagę na dwie kwestie:

- podział uczniów na zamieszkałych w mieście i na wsi zastosowany przez Autorkę jest złudny, bo coraz więcej zasobnych rodzin przenosi się pod miasta i w konsekwencji jako miejsce zamieszkania podaje wieś; jest to niewątpliwie mniej znaczące w Krośnie, ale już bardzo istotne w Krakowie; znów chodzi zapewne o inną zmienną - HOMEPOS, a nie o adres zamieszkania,
- nie mamy żadnej gwarancji, że osoby z rodziny uczących się to dla nich osoby znaczące, gdyż nie było to badane; „significant others" to zupełnie inna kategoria, która z członkami rodziny może, ale wcale nie musi się zazębiać; fakt posługiwania się językiem obcym przez członka rodziny ucznia świadczy raczej o stopie życiowej tej rodziny, jej aspiracjach edukacyjnych oraz dostępie do świata i kultury, kieruje więc znów uwagę na kwestie społeczno-ekonomiczne raczej niż psychologiczne.

Pragnę jednak podkreślić, że dysertacja doktorska mgr Agnieszki Habrat prowokuje do polemiki, a to uważam za wartość, a nie słabość pracy.

Jestem przekonana, że zarówno teoria zagadnienia, jak i badania warte są publikacji w serii artykułów lub w monografii. Myśląc o ewentualnej publikacji dobrze byłoby jednakże ograniczyć znaczną i wręcz nużącą niekiedy liczbę powtórzeń, gdyż te same zależności omawiane bywają czterokrotnie: w części teoretycznej, w uzasadnieniu celu pracy i pytań badawczych, w części interpretacyjnej oraz we wnioskach.

Podsumowując, dysertacja została oparta na dobrej podbudowie teoretycznej, uwzględnia liczne publikacje na temat samooceny, a także bardzo liczne projekty badawcze z tej dziedziny, zawiera raport z bardzo kompetentnie przygotowanego badania empirycznego wraz z bardzo dobrze przeprowadzoną analizą ilościową i jakościową, przedstawia zestaw analitycznych interpretacji i podsumowujących pracę wniosków pod adresem praktyki nauczania. Jej zalety znacznie przeważają nad nielicznymi niedostatkami wskazanymi przeze mnie w powyższej recenzji.

Stwierdzam zatem, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa pod tytułem *Foreign language self-esteem at various educational levels* spełnia wszelkie wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Agnieszki Habrat do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa 01.07.2017

prof. zw. dr hab. Hanna Komorowska